“ INKLYUZIV TA’LIMDA PEDAGOG-PSIXOLOG, O‘QITUVCHI VA OTA-ONALAR HAMKORLIGI ORQALI MOSLASHUVNI TA’MINLASH YO‘LLARI ”

Xursanova Nozima To‘lqin qizi
Toshkent Xalqaro Kimyo Universiteti
Magistratura 1-kurs talabasi
Xursanovanozima57@gmail.com

Bugungi kunda jahon ta’lim hamjamiyatida inklyuziv ta’lim tizimi inson huquqlarini ta’minlash va ijtimoiy adolatni qaror toptirishning ustuvor yo‘nalishi sifatida e’tirof etilmoqda. Xalqaro miqyosda, xususan, UNESCO tomonidan ilgari surilgan "Barcha uchun ta’lim" tamoyillari hamda 1994-yildagi Salamanka deklaratsiyasi qoidalariga ko‘ra, inklyuzivlik — bu nafaqat bolani maktabga joylashtirish, balki ta’lim tizimini bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirish jarayonidir [4].

O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda bu borada tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-4860-sonli qarori inklyuziv ta’limning huquqiy-me’yoriy asoslarini yangi bosqichga olib chiqdi[2]. Mazkur hujjatga muvofiq, umumta’lim maktablarida alohida ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilarni o‘qitish amaliyoti kengayib, ularning ijtimoiy moslashuvi (adaptatsiyasi) asosiy vazifa etib belgilandi.

Biroq, amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, bolaning muvaffaqiyatli integratsiyasi faqatgina moddiy-texnik baza bilan cheklanmaydi. Bu jarayonda pedagog-psixolog, fan o‘qituvchisi va ota-onalar o‘rtasidagi vertikal va gorizontal hamkorlik zanjiri hal

qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, ota-onalar va maktab o‘rtasidagi muloqotning uzilishi yoki pedagoglarning psixologik tayyorgarligi yetishmasligi bolada "ikkilamchi nogironlik" (ijtimoiy yakkalanish) hissini keltirib chiqarishi mumkin [3].

Hozirgi davrda **inklyuziv ta’lim** jarayonlari nafaqat ta’lim shaklini o‘zgartirish, balki tizimni tubdan raqamlashtirish, har bir o‘quvchiga yo‘naltirilgan **individual ta’lim dasturlarini (ITD)** joriy etish hamda psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash xizmatlarini takomillashtirish bilan xarakterlanadi. Ushbu islohotlar imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvini ta’minlashga xizmat qiladi.[1]

Biroq, sohani rivojlantirish yo‘lida bir qator tizimli muammolar hamon saqlanib qolmoqda:

- **Kadrlar masalasi:** Sohada ixtisoslashgan malakali mutaxassislarning (defektolog, surdopedagog, tyutorlar) yetishmovchiligi.
- **Kasbiy tayyorgarlik:** Umumta’lim maktablari o‘qituvchilarida inklyuziv kompetensiyalarning, ya’ni turli ehtiyojga ega bolalar bilan ishlash ko‘nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligi.
- **Ijtimoiy muhit:** Ota-onalarning pedagogik va huquqiy savodxonligi pastligi sababli bolaning ta’lim olishiga nisbatan noto‘g‘ri qarashlarning mavjudligi.
- **Infratuzilma:** Ta’lim muassasalarida "to‘siqsiz muhit" yaratish uchun moddiy-texnik bazaning (punduslar, maxsus jihozlar, AKT vositalari) to‘liq shakllanmaganligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish nafaqat pedagogik yondashuvni, balki davlat va jamiyatning hamjihatlikdagi harakatini talab etadi [3].

Inklyuziv ta’lim sharoitida o‘quvchilarning muvaffaqiyatli moslashuvi (adaptatsiyasi) faqatgina ta’lim muassasasining imkoniyatlariga emas, balki **pedagog-psixolog, fan o‘qituvchisi va ota-onalar** o‘rtasidagi tizimli va samarali hamkorlikka bevosita bog‘liqdir. Ushbu uchlik (triada) bolaning ta’lim olishga bo‘lgan huquqlarini ro‘yobga chiqarishda asosiy tayanch vazifasini o‘taydi.

Hamkorlik zanjirining asosiy bo‘g‘inlari:

- **Pedagog-psixologning roli:** Bolaning psixofiziologik rivojlanish darajasini kompleks diagnostika qiladi. U adaptatsiya jarayonini doimiy monitoring qilib, yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan krizis holatlarining oldini oladi hamda pedagoglar jamoasiga korreksion-rivojlantiruvchi tavsiyalar ishlab chiqadi.
- **O‘qituvchining vazifasi:** Ta’lim jarayonini **differensial yondashuv** asosida tashkil etadi. Bu jarayonda o‘qituvchi har bir o‘quvchining individual imkoniyatlari va kognitiv salohiyatini hisobga olgan holda o‘quv materiallarini moslashtiradi (modifikatsiya qiladi), darsda inklyuziv tolerantlik muhitini shakllantiradi.
- **Ota-onalarning ishtiroki:** Ular jarayonning passiv kuzatuvchisi emas, balki faol subyekti hisoblanadi. Uy sharoitida bolani emotsional qo‘llab-quvvatlash, mutaxassislar tavsiyalarini izchil bajarish va farzandining ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali ta’lim samaradorligini mustahkamlaydi.

Mavjud muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi: pedagog va psixologlarning malakasini oshirish, inklyuziv metodikalarni amaliyotga keng joriy etish, ota-onalar bilan tizimli ishlash, maktablarda resurs markazlari tashkil etish hamda jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’limda samarali moslashuvni ta’minlash kompleks va hamkorlikka asoslangan yondashuvni talab etadi. Pedagog-psixolog, o‘qituvchi va ota-onalarning o‘zaro uzviy hamkorligi orqali alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning ijtimoiylashuvi va akademik muvaffaqiyati ta’minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish hamda davlat tomonidan ijtimoiy yordam ko‘rsatish va xizmatlar ko‘lamini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-82-son Farmoni. – Toshkent, 2024-yil 1-iyun.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-231-son qarori. – Toshkent, 2024-yil 21-iyun.
3. Abdujalilova, Sh. A. *Inklyuziv ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning pedagogik asoslari: Monografiya.* – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2024. – 215 b.
4. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A tool on whose terms?* – Paris: UNESCO Publishing, 2023. *(Inklyuzivlik va raqamlashtirish bo‘limi).*